

ליקוטי אלשיך הק'. פ' ויקרא

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם אָדָם פִּי יִקְרִיב מִכֶּם קִרְבָּן
לִידוֹד מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבֶּקָר וּמִן
הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת קִרְבְּנֵיכֶם: אִם
עֹלָה קִרְבְּנוֹ מִן הַבֶּקָר זָכָר תָּמִים
יִקְרִיבֵנוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
יִקְרִיב אֹתוֹ לְרִצְנוֹ לְפָנַי יְדוֹד:
וְסִמְךָ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה
לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: וְשַׁחַט אֶת בֶּן
הַבֶּקָר לְפָנַי יְדוֹד וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי
אֱהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ
אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְהִפְשִׁיט אֶת
הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לְנִתְחֶיהָ:

(א) נשים לב אל היות העולה כולה כליל, והיא באה על הרהור הלב הקל, והחטאת הבא על חטא הנעשה בפועל, נאכל לכהנים אחר אשר יקטירון את החלב!

(ב) וגם על מה זה החטאות הם נקבות כשבה או שעירת עזים, והעולה זכר תמים?

(ג) ועל פי דרכנו ניתן טעם גם אל שאר חלוקי הקרבנות בס"ד.

(ד) וגם אל צורך היות אש מן השמים ולא יספיק מן ההדיוט!

(ה) וגם אומרם ז"ל תכף לסמיכה שחיטה מה ענין צורך התכיפות ההוא?

והנה הן האדם היה כאחד ממלאכי השרת אם לא יחטא ואשם, כי יהיה קרוב אל ה', כי נשמתו דבקה בו יתברך גם עודנו בחיים חיותו, ואין דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים כנודע. אך בהעוותו, יבדיל, כדבר שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. נמצא החוטא מתרחק מאתו יתברך. ולא זה בלבד, כי אם גם מן העון יברא ויעשה מלאך רע המקטרג עליו

תמיד, עד המס ימס על ידי תשובה הראויה כנודע. וגם רוחו ונשמתו ינקו מן טומאת העון, חלאת טומאה, המתייחסת אל טומאת המשחית אשר ברא בהעוותו:

ועל כן בגלל הדבר הזה, אשר נתרחק האדם ממנו יתברך בחטאו, יצטרך עשות באופן ישוב יתקרב אליו יתברך, והוא על ידי הקרבן, כי על כן יקרא כה, על שם שמתקרב בעליו אל ה'. ולהיות שהמשחית אשר ברא בהעוותו מעכב, צריך עשות אופן מחה ימחה את זכר המשחית ההוא, על ידי תשובה ויודוי בסמיכה ובשחיטה, ואז יתקון אשר עוות ויתקרב אליו יתברך. והדבר הזה הוא הנתקן על ידי הקרבן, בהיות החטא בלתי גדול מנשוא. והוא כי כאשר יסמוך החוטא את ידיו על ראש קרבנו, וישוב אל ה' מלבו ויתודה עונו, אז בסמיכתו את ידיו בתשובה ויודוי על ראש קרבנו, יסיר ויפשיט מאתו חלאת טומאת חטאתו אשר חטא, והכח הטמא אשר ברא יסור ממנו ויתלבש בבעל חי ההוא. ועל כן נצטוינו מיד תיכף לסמיכה שחיטה, בל יהיה הפסק מההשראה בבעל חי אל התשת כחו, פן ישוב לאיתנו על ידי צד הרהור זה, כי אם להחל מיד להכניע הכח הטמא ההוא, ואותו הכח הוא המתמרק ונאכל מאכולת אש על גבי המזבח:

ועל כן אחשוב, יהיה זה אחד מהטעמים הנאותים, אל השפיעו יתברך מלמעלה אש מן השמים. כי להיות דבר הנאכל, כח טומאת משחית ורוחני. צריך כח גדול מהאש של מטה, כי אש של מעלה קדוש וחזק להכניע הטומאה, והוא הממרק ומתיך אותו התכה גדולה וגמורה, מה שלא זכינו בבית שני שלא היה הטוב גמור:

ובכלל הדבר הזה, כאשר יחטא איש במזיד, אשר יכלול בעונו מחשבה ומעשה. וידוע כי

המחשבה נמשכת מפאת הנפש והמעשה יתייחס אל הגוף. נמצא כי כאשר יחטא איש במזיד, שחשב ועשה, הוא חוטא בגוף ונפש בהתקשרות אחת. אז יהיה קשר אמיץ לברא בהצטרפות שניהם משחית לחבל, גדול מהכיל כפרתו קרבן חטאת או עולה, כי קשה ליכנע עדי אובד במזבח. ומה גם כי לא יומר שור או כשב או עז באיש בעל שכל, אשר בשלמות מחשבתו ושכלו פשע ועוה:

אכן, בהיות החטא באחד מן החלקים משני חלקי האדם. או בחלק המחשבי לבדו, ולא יהיה הדבר ולא יבא לפועל להעשות. או אשר בפועל בבלי דעת ומלאכת מחשבת, הלא הוא השוגג. דרך משל חשב על החלב שהיה שומן ואכלו, כי נמצאת מחשבתו מסולקת מהעון ההוא. אז יש כח על ידי חרטה ויודוי וסמיכת ידו על ראש קרבנו, להפשיט מעצמו הכח הטמא אשר הוליד בחטאו, ולהלבישו על ידי סמיכה בבעל חי ההוא. אך כל אחד ואחד לפי הדרגת חטאו, והוא, כי אשר אין חלק למחשבה אשר היא מצד הנפש, רק נעשה בשוגג על ידי החומר ההוא, יהיה כח חלוש מאשר מעשה על ידי המחשבה לבדה, על כי במחשבה שהיא מצד הנפש חטא. על כן בעד השוגג יביא כבשה או שעירת עזים שהוא כח שיש בו תשות כנקבה. אך אשר הוא במחשבה שהיא מבחינת הנפש, גדול וחזק כחו ממנו ויתייחס לזכר, ועל כן עליו יקריב את קרבנו זכר תמים לעולה. ולהיותה באה על מחשבה אשר איננה נתפסת, לכן גם אין בה תפיסת ידי אדם, כי היא העולה כולה כליל לאישים. מה שאין כן לחטאת, הנאכלת לכהנים אחר הקטרת אימורים. ואשר עולה לגבוה חלב ודם, הנה הוא, כי אף גם שהיא באה על השוגג, לא יבצר מהיות חלק לנפש, והגיע לה פגם

מה כנודע. נוסף על זה כי גם בלא דעת נפש לא טוב, שאילו נפשו לא מטומאה בזולת זה והיה לה חלאת עכירות מה, לא היה חטא בא על יד האיש ההוא, על כן כנגד זה עולה הדם על המזבח, כי הדם הוא הנפש. וכנגד זה החומר, הוא החלב שהוא מיטב הגוף:

ואם אמור יאמר אומר, על מה זה יומת בעל חי על עון מחשבה, גם כי תהיה לבדה, הלא המחשבה מתייחסת אל הנפש, ואיך המר ימירום בחומר עכור בלתי מרגיש. אך הנה גם שהמחשבה היא נמשכת מכח הנפש יותר מכל כח הגוף, כי הנה המחשבה כוללת שתי הלבבות, היצר טוב שמצד הנפש, והיצר הרע המתייחס אל צד החומר. והוא, כי שני מינים נמצאים במחשבה, מתייחסים אל שתי לבבות, והם שני יצרים, כמאמר רבותינו ז"ל בכל לבבך בשני יצריך. ובבא מחשבת עון אשר חטא, הוא על ידי התגבר מחשבת כח היצר הרע על היצר טוב, לחשוב מחשבות, לעשות אחת מכל מצות אשר לא תעשינה, באופן כי גם שמפאת היותו כח חיוני, מתייחס אל הנפש. על דבר היותו מהתגברות מחשבת היצר הרע, מתייחס אל עכירות חומר בצד מה, להתכפר על ידי בעל חי:

ולהיות שעל ידי זה יתחבר האדם אל מקורו אשר נפרד ממנו, על כן בחר ה', יהיה על המזבח אשר הוא במקום שער השמים, אשר שם הוא מקום התחברות העולם הזה אל העליון, כי משם יורק שפע העליון למטה לארץ. ונצטוונו יהיה מזבח אדמה, על כי האדם עפר מן האדמה ומאותה אדמה עצמה, כמו שאמרו ז"ל ממקום כפרתו נברא. והוא בשום לב שלא אמרו ממקום שנברא תהיה כפרתו. להורות, כי מאז, היתה כונתו

יתברך לברא אותו מאדמה אשר בה חיבור עם קדושה עליונה, למען יקל שוב להתקרב אל הקדושה, שכפרה ממנה כאשר חטא. כי לא יהיה לו כמו זר לשוב מחטאתו, כי אדמתו ממקום חבור הקדושה הוא, וגם תקל לקנות שם קדושה. ולרמוז זה לא נאמר איש כי יקריב, כי אם אדם כי יקריב, לרמוז אל אדמתו, כאמור, כי ממקום כפרתו נברא:

אך כל זה איננו שוה רק על הרהור או שוגג, אך לא על המזיד. כמו שכתבנו למעלה שהוא חטא בגוף ונפש, ואין די בבעלי חיים לכפר. ואפשר שעל כן תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, והיה צריך שהאדם עצמו יהיה עולה או חטאת, לכן תלויה כפרתו עד יום הועל יצחק לעולה, הוא יום הכפורים, שמעלה הוא יתברך כאילו זרעו נקרב, והוא קרבן אדם ממש:

ולפי ענין זה יתכן יאמר הכתוב, אדם כי יקריב מכם, שהוא מכם, ולא כל עצמכם, אך הוא מקצת מכם, שהוא, שיקריב הנפש על עון מחשבה, או החומר על עון שוגג, אז מן הבהמה כו' תקריבו את קרבנכם, שמרבה האת את כח הטומאה שנברא בחטא. אך כי יקריב את כל עצמו, נפש וגוף, שהוא על עון מזיד שפגם נפש וגוף במחשבה ומעשה, אין כח בבהמה בקר וצאן להמשיך את הכח החזק ההוא, לישרף וליקרב עמו, כי רב הוא:

ואמר אם החלק האחד עולה הוא שהוא המחשבה, כד"א העולה על רוחכם, כי מכאן דרשו ז"ל שבאה על המחשבה, מן הבקר זכר תמים יקריבנו, כי חזק הוא כח המחשבה וצריך זכר תמים. ושידיו תביאנו אל פתח אוהל מועד. ולמה צריך כל כך

שיהיה זכר תמים, ושבעצמו יביאנו, על מחשבה בעלמא שעלה על רוחו, ולא פעל ועשה עון אשר חטא, הלא הוא לרצונו לפני ה'. שהוא כי למה כי רצונו אשר רצה במחשבה לעשות את הרע, אל ימעט בעיניך, כי הלא אותו הרצון הוא לפני ה', כי ה' יראה ללבב וקשה חטא המחשבה, ולמ"ד לרצונו היא למ"ד בעבור:

ועל כן וסמך ידו על ראש העולה, הוא על כח טומאה הנעשה ממחשבה, שהוא ראש העולה על רוחו, שעל כן לא אמר על ראש הקרבן או הבקר. ואז על ידי סמיכה זו ונרצה לו אותו ראש הנזכר לכפר עליו, ואז אותו ראש עצמו יהפך לו ליכות, וזהו אומרו ונרצה לו לכפר עליו, ולא אמר ונרצית לו לשון נקבה. והוא כי על ידי וידוי והכנעה, עד יחול כח חטא הרהורו בו, ונרצה לו בשבילו לכפר עליו:

וגם במחשבת השחיטה, שיכוין שאת הכח ההוא הוא שוחט. וזהו ושחט את בן, ריבה האת גם את הכח ההוא, כאילו אותו נשחוט לפני ה' הרואה ללבב:

וכן והקריבו את הדם, ריבה את הדם את פנימיות הכח ההוא. וכן וזרקו את הדם כאילו גם את דמו נזרוק:

וכן והפשיט את, שריבה האת שיחשיב על עצמו, כאילו על ידי כן מפשיט את בעליה מבגדים הצואים הנעשים בחטא. ועל ידי הפשטה זו אין צריך בנתוח כאילו אותו הוא מנתח, כי אם לנתחיה, כי הופשט הכח ההוא מבעליו וחל על הקרבן. ונתח אותה לנתחיה, שגם המחשבה ישר לשברים, ותאכלנה אש של מעלה כמדובר:

ליקוטי אלשיך הק'. הכנה לפסח

וְעִבְרָתִי בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאַרְץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ וְיָדוּד:

אמרו רבותינו ז"ל ועברתי בארץ מצרים, אני, ולא מלאך, והכתי כל בכור, אני, ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני, ולא שליח, אני ה', אני, הוא ולא אחר ע"כ.

(א) והלא יקשה במאמרם זה כי אחר שהעברה בארץ מצרים היא להכות, איך עושה שתי חלוקות אחת מהעברה ואמר עליה אני ולא מלאך, ואחת על ההכאה, שעל אומרו והכתי אמר אני ולא שרף?

(ב) ועוד כי שרף ומלאך ושליח אחד הם, ולמה חלקם ושינה שמותם?

(ג) וגם אומרו אני שלשה פעמים, ולא אמר אני ולא מלאך ולא שרף ולא שליח!

(ד) ועוד אומרו אני ה', אני הוא ולא אחר, מי לא ידע בכל אלה שהוא הוא ולא אחר?

אמנם הנה כתבנו למעלה, שכיוון הוא יתברך להבריא כל כחות הטומאה מעל בניו, ושעל כן לא ישלטו במעלה על טומאת אשמותם מהעבודה זרה שעבדו, וזהו אשר יפלה ה' כו', והוראה לזה היה מה שלא חרץ לאיש כלב את לשונו כמדובר:

(ה) ונבא אל הענין, והוא כי הנה הוקשה להם הכתוב, שהיה ראוי יאמר ועברתי בארץ מצרים והכתי כל בכור בלילה הזה מאדם כו', ולמה הפסיק באומרו בלילה הזה, בין ההעברה וההכאה, ואמר בכל אחד בארץ מצרים?

אך הוא, שכל אחד ענין בפני עצמו.

(ו) וגם למה סמך לזה ענין שפטים שעשה באלהי מצרים?

(ז) ועוד למה חזר ואמר אני ה'?

על כן אמרו כי שלשה עניינים הם:

[א] מה שהפלה ה' בין מצרים כו', שמחבר ומתלווה הוא יתברך אל בניו לבל יאחזום כחות חצונים בעידן ריתחא וילקו גם הם, וזהו ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה.

[ב] עוד חלוקה שנית היא הכאת האנשים.

[ג] הכאת אלהי מצרים. והנה ידוע כי כל מלאך סתם האמור בתורה הוא שר הפנים מטטרו"ן ששמו כשם רבו, כמאמרם ז"ל על פסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך כו' וכאומרו הנה מלאכי ילך כו':

והנה היה הדעת נוטה לפי כבודו יתברך, כי:

על ענין הראשון, היה די ישלח מלאכו הגדול הנזכר שהוא מלאכו סתם, והוא יספיק לשלא יתדבקו כחות חצונים בישראל, ולא שיכנס הוא יתברך בעצמו במקום מלא גילולים.

ועל הדבר השני, ישלח שרף שהוא מסוג מלאכי הדין.

והשלשי, והוא לאלהי מצרים שהיא עביות טומאה יותר מהכל, לא ישלח כח קדושה רק יפגיע בו כיוצא בו כח טומאה גדול מהם, כמו שאמרו בספר הזוהר על נגע הבית שכח טומאה, נכנס ודוחק את הראשון. וזה האחרון יקרא שליח, שהוא אחד ממשלחת מלאכי רעים, על דרך מלאך המות שקוראים אותו רבותינו ז"ל שליח דבריייתא.

על כן בא הכתוב לדעת רבותינו ז"ל, להודיע כי מרוב חבתו יתברך לא עשה כן, רק ועברתי כו' אני ולא מלאך. והכתי כו' אני ולא שרף. ובכל כו' אני ולא שליח, כי אם הכל בידו יתברך:

ואמרו אני ה', אני הוא ולא אחר, הכוונה, כי חש הוא יתברך בל יקרנו כמאמר הזקנים שאמר להם אותו האדון אם הקדוש ברוך הוא שונא העבודה זרה למה אינו מבטלה, והשיב לו, אילו לא היו עובדים אלא למה שאין העולם צריכים לו כן הוא, אבל עובדים לשמש ולירח, וכי יאבד עולמו מפני השוטים, אמר לו יבטל השאר ויניח אלו, אמר לו שלא יאמרו כי אלו שהניח יש בהם ממש.

ובזה יאמר אני ה', אני הוא כו'. והוא, כי אחרי אומרו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אמר, אל יעלה על רוחכם בעשותי שפטים באלהי מצרים והניחי השאר אולי יש ממש בשאר, לא כן הוא, כי אם אני הוא ולא אחר כי אין זולתי:

וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְיָצִיט וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לְיָדוּד לְדַרְתֵּיכֶם חֲקַת עוֹלָם תִּתְקַהֵוּ: שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֹף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבְּתֵיכֶם

פי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש הוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי: וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אף אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם את המצות פי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדרתיכם חקת עולם: בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם פי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעצת ישראל בגר ובאזרח הארץ:

אמרו רבותינו ז"ל בשמות רבה, כי שבעת ימי הפסח הם כנגד שבעת ימי בראשית. ובה יאמר, שביום הראשון, שהוא כנגד יום ראשון של מעשה בראשית שבו נברא כל כללות העולם אלא שהיו הפרטים בו בכח ויצאו יום יום אחרי כן, יהיה מקרא קדש. וביום השביעי שהוא יום קריעת ים סוף שבו הוכללו כל הנסים כנגד יום שבת של בריאת העולם שבו הוכלל קיום כל הבריאה, כמפורש אצלנו על פסוק ויכל אלהים ביום השביעי באר היטב, על כן גם הוא מקרא קודש. כל מלאכה לא יעשה. כאשר ביום ראשון של בריאה שהיתה הבריאה בדקות - כאשר ביארנו במקומו - בדבר רוחני. וכן ביום שבת לא היה רק רוח נפשי להשפיע כח נפשי בעולם לקיומו, כמפורש אצלנו על פסוק שבת וינפש שאלמלא כן היה העולם אבד, על כן גם בשני אלה כל מלאכה לא יעשה בהם. רק אשר יאכל לכל נפש, כאשר היה אז ענין נפשי כמפורש במקומו:

ושמא תאמרו למה צריך שני מיני זכירה, אכילת מצות וחג. לזה אמר, מה שושמרתם את המצות הוא לזכור הנוגע אתכם, כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם, טרם יחמץ בצקם, עם היות שצבאותיכם ששים רבוא לבד מטף זקנים ועוברות ומניקות שבכל ארץ מצרים, שהיה צריך שלשה או ארבעה ימים להכין ולהקבץ ולנסוע יחד, כאשר הפליגו רבותינו ז"ל בנס זה על פסוק ומארצות קבצם כו'. ועל כן גם בדורות שאחריהם עושים מצות על זה, כמאמר התנא מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. וזהו אומרו ושמרתם את

המצות, כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, שהיו בכל הגבול, והוציאם טרם יחמץ בצקם:

ועוד ירמוז באומרו מארץ מצרים, כי גם מכל גבול מצרים מהלך ששה ימים מרעמסס סכותה, כי שם הוא סוף גבולם, כמאמר הר"ר סעדיה גאון ז"ל שאומרו מנהר מצרים הוא מסוכות, כי עד שם היה מגיע נהר מצרים והוא סוף גבולם. וכל זה הלכו על כנפי נשרים כמו רגע בטרם יחמץ, כי אחר הגיעם לסוכות אפו את הבצק עוגות מצות כי לא חמץ כאשר יתבאר בס"ד. וטעם אל המהירות כל כך למהר להוציאם יהיה, על כי הגיע עת צאת פמליא של מעלה היוצאים אתם, כי משמרת היו עמהם כמדובר למעלה. וזה אפשר ירמוז באומרו צבאותיכם, שנראה שהם צבאות של ישראל, כי הן המה היו הנושאים על כנפיהם את כל איש ישראל מרעמסס סכותה, כד"א ואשא אתכם על כנפי נשרים:

כלל הדברים, כי שמירת המצות בכל דור, הוא על הנוגע אל נס יציאת הדור היוצאים. אך מה שושמרתם את היום הזה, שהוא ממלאכה חג לה' לדורותיכם, הוא חוקת עולם, על העולם, שעל ידי צאת ישראל ממצרים נתקיים העולם, כמפורש בסמוך על פסוק חוקת עולם תחגוהו. וזהו אומרו לדורותיכם חוקת עולם, כי על הנוגע אל הדורות הוא חוקה בשביל העולם:

ועם כל זה גם רמז המצות יהיה שבעת ימים זכר לבריאת עולם, כי בראשון כו' עד יום האחד ועשרים, שהוא כנגד שבעת ימי בראשית. והטעם הוא, כי שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, לרמוז שעל ידי זכר המצות שהוא נס יציאת מצרים על ענין חדוש העולם שהוא בשבעה ימים, שאור יצר הרע להרהר ולפקפק בדבר לא ימצא בבתיכם:

וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶס סִפְתָּהּ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלְפֵי רִגְלֵי הַגְּבֵרִים לְבַד מִטֶּפֶף: וְגַם עָרַב רֶב עֲלֵה אֹתָם וַצֵּאן וּבִקֵּר מִקְנֵה כֶּבֶד מֵאֵד: וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֶגֶת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמַץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם: וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וַיְהִי מִקֶּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע

מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת יִדְוֹד מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

הנה ידענו מרבותינו ז"ל על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים כי מלאכי השרת על כפים נשאום מרעמסס סכותה לשעה קלה מאה ועשרים מילין שהם מהלך שלשת ימים. ובוזה נבא אל הענין, אמר ויסעו כו' ולא הזכיר נסיעה וחניה, כאילו הנסיעה היתה עד סכות בלתי נרגשת נסיעה לחדד וחניה לחדד, כי אם שבנסיעה נמצאו בסוכות, והלא כמו זר יחשב למוליכים טף עמהם המתנהלים לאטם בטבעם. לזה אמר כשש כו', לומר, ויסעו כל כך בקלות כאילו שש מאות אלף רגלי היו הגברים לבד מטף, כלומר, כאילו היו הגברים משוללי טף כן קלו על ידי נוסעיהם:

או יאמר, ויסעו בני ישראל, ותהי נסיעתם קלה כמו השש מאות אלף רגלי שיצאו אתם. ומי הם, הלא הם אותם שהם הגברים ואין להם נשים, וגם הם לבד מטף שגם הם משוללי טף, כלומר, כמלאכי השרת שיצאו אתם עם השכינה שהיתה עמהם בגלות, כי על כפים נשאום: ושמא תאמר הלא זה יתכן אם הערב רב היו נשארים אחר על שלא נשאום מלאכים. אך לא נתפרדו מאתם, ומאין ולאין קלו הערב רב כשיעור הלז שעל כפים ישאום מלאכי השרת. לזה אמר אל תתמה על החפץ כי הלא וגם ערב רב עלה אתם. כלומר, עלו באיכות ומעלה. כי בחול שפע אלהי על ישראל, חל גם על בני לוייה כמאמרם ז"ל בעובדא דרבי פנחס בן יאיר. וזהו אומרו עלה אתם כי עלה במעלה ללכת גם לשעה קלה, למה שהיו אתם:

ואל תתמה שהושוו לישראל, כי לא הושוו כי אם למקנה ישראל. כי גם המקנה עם היותו כבד מאד הפליא לעשות הוא יתברך עמהם, כמוהם היו הערב רב. וזהו וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד מאד, שלא נשאום מלאכי השרת. לכן אמור, כי כמו שהקלו רגלי צאן ובקר ומקנה, עם היותם כבד מאד הקלו שהלכו יחד עם ישראל מבלי ינשאום גם הם על כנפי מלאכי השרת. אך הוא כי אין מעצור לה' להמציא המצאות לבל ישארו אחר מקניהם וקניינם של ישראל בהנשאם על כנפי נשרים, ועל הדרך שנעשו עם המקנה נעשה עם הערב רב. וזהו אומרו וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד כו':

ואם תאמרו ומאן מוכח כי לשעה קלה הלכו מרעמסס סכותה שהוא על כנפי נשרים ולא שהו אפילו יום אחד. הלא עד ממהר הוא כי ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים בחנייתם בסוכות והיו עגות מצות כי לא חמץ, ואילו היה בדרך שיעור אשר יש מלוש בצק עד חומצתו, היה מחמיץ. ומה גם בהיותם בצקם צרורות בשמלותם שזחממים, וגם על שכמם שהשמש מכה בהם. אך אין זאת רק שקלו נושאייהם כמדובר, ולא שהו במהלך שלשת ימים שיעור אשר יש מלוש בצק עד חומצתו:

ושמא תאמר ולמה לא אפו במצרים. הלא הוא משני טעמים. א. כי גורשו ממצרים. ב. כי גם אם לא היו מגרשים אותם, הם מצד עצמם לא יכלו להתמהמה. והראיה שגם מצד עצמם לא יכלו להתמהמה כי הנה וגם צידה לא עשו להם: ואם לא היה רק הטעם הראשון היו מניחים אותם המצריים עד יעשו צידה לדרך, ולמה לא יכלו להתמהמה, הלא הוא כי הנה ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות שנה. וגם שלשים שנה שהוא ממראת בין הבתרים, מעת נאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך כו' עד היות לאברהם זרע, כי על כן למדו בבראשית רבה מכאן שאברהם נקרא ישראל: הנה כי שלמו הימים ולא מיעט פחות או יתר, כי אם ויהי מקץ שלשים שנה כו' שהוא בקץ בנקודת התשלום. כלומר, ועל כן אין לעכבם כמו רגע, כנודע מספר הזוהר שאם היו מתעכבים מעט יותר היו נכנסים במדרגת החמשים שערי טומאת מצרים ולא יוסיפו קום. וזה אחשוב כיון התנא (בהגדה) באומרו, ולא יכלו להתמהמה עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד:

ועוד טענה שנית והוא כי ויהי בעצם היום שהוא בעצמות הנקודה הנזכרת ביום ההוא יצאו כל צבאות ה'. והם פמליא של מעלה שהיו עם השכינה היוצאת מהגלות, והיו יוצאים בנקודה ההיא. ואמר צבאות לכלול ארבע מחנות שכינה עם ישראל, שכלם צבאות ה' יקראו. ולא רצה הוא יתברך להניח את בניו משוללי שמירה מהשכינה ומלאכיה, ולא היה ראוי לעכב השכינה כמו רגע מהגבול אשר הוגבל לגלות, ועל כן לא יכלו ישראל להתמהמה אחר פמליא של מעלה כמו רגע.